

Curso de Verán_USC

Os espazos de vida cotiá, contexto e contido da Educación Social nos servizos sociais

---

Mesa redonda. Visión interprofesional dos contextos de acción nos Servizos Sociais.

I. ¿Cal é a posición do Colexio profesional sobre os contextos de acción socioeducativa en Servizos Sociais? ¿Cal foi a evolución e a traxectoria dos profesionais que representa o Colexio ao respecto dos contextos de acción en Servizos Sociais?

“Boto en falta unha pedagogía da vida cotiá (...)”

Salvador Pániker. Entrevista en "La Vanguardia" (decembro de 1997)

Cotiá, Participar, Participación, Democracia, Común, Profesionalidade, Tempo, Cidadanía, Vivir, Experimentar, Educación, Mediación, Familia, Persoas, Ética, Social, Servizos, Espazos, Rúa, Fogar, Vivir, Procesos, Despachos, Acción, Vida Cotiá, Educación Social ...

Todas estas palabras, coas accións que comportan, os procesos que xeneran, as vivencias que provocan, e a forza que emiten, estiveron e están presentes sempre nos nosos debates, como elementos definitorios da profesión de educación social e como partes dun puzzle que nunca se acaba de facer, porque as pezas vanse mudando continuamente; cambian, desaparecen, medran ou mutan.

As Educadoras e Educadores sociais nacemos, desde a discusión e o debate, da chispa que outras persoas foron avivando, para poder pasar dun oficio antigo -tal e como recollía Juan Luis Vives ao falar das educadoras e educadores das institucións que congregacións relixiosas ou institucións benéficas fundaron para a educación de nenos e nenas pobres, abandonados/as ou en risco de delinquir-, a unha profesión nova, que promove coñecementos e reconece necesidades tamén novas, inmersos/as nun “espazo dialéctico” -do que fala o profesor Sáez Carreras- onde é fundamental a colaboración entre a universidade e o mundo laboral, para non esquecer os uns dos outros (as unhas das outras) e poder definir mellor o noso perfil profesional e asentar as funcións e competencias da educadora e o educador social, tanto nos servizos sociais como nos outros ámbitos de intervención, desde as aulas onde se forman futuras profesionais. Para que a historia non nos evite nin nos condene ao esquecemento onde se engadan novas experiencias e nomes propios da Educación Social; para estar presentes no tempo e nos espazos pertinentes é necesario escribirmos. Pero a realidade é que non se conta esta historia. A historia de mulleres e de homes -non só de homes-, que traballaron nesa “chispa” para prender profesión,

dentro dos servizos sociais, no ámbito do social, e para chegar ao que hoxe en día demos en chamar a Sociedade do Benestar.

E falando de historia, curiosamente un grande historiador francés da *nouvelle histoire*, Georges Duby, empeza un libro seu cunha pequena frase: "Imaxinemos que". Cando un/ha se enfronta a un historiador que en lugar de enunciar unha verdade definitiva entra no territorio da imaxinación, da creación literaria e artística e te di "imaxinemos que", é unha mirada completamente nova sobre os chamados feitos históricos, porque se formula a posibilidade de traballar coa imaxinación sobre o suposto feito real (José Saramago, 2005). E a pesares de que traballamos coa imaxinación nos servizos sociais e nos gusta, moitas veces é froito da necesidade de improvisación e da falta de recursos, e non tanto polo afán creativo e imaxinativo que podemos ter. Pero, seguindo o fío da imaxinación máis óptima, decidida e escollida, temos unha visión e unha posición ao respecto do que se nos formula no encabezado.

Isto é, a posición do Ceesg sobre os contextos de acción socioeducativa en Servizos Sociais é a da non exclusividade, a da búsqueda das potencialidades dos contextos, e de apertura a novas posibilidades. É a da "imaxinemos que":

- Imaxinemos que ... non existe a exclusividade de contextos e espazos, posto que non só se fai un traballo socioeducativo no despacho ou no domicilio. Todos os contextos da vida cotiá son escenarios posibles onde pode ter lugar a acción socioeducativa; en todos os contextos existen oportunidades socioeducativas; mesmo todos os contextos son contidos da acción. Como un elemento máis da acción educativa, é imprescindible pensalos, coidalos, planificalos... Igual que preparamos os materiais para levar a cabo un obradoiro, ou definimos os tempos para abordar certas novas, tamén debemos preparar o lugar de encontro, para facelo acolledor, cómodo, seguro e, sobre todo, educativo.
- Imaxinemos que ... elaboramos unha Enxeñería ou Arquitectura Social (Josep Vallés, 2010) onde construímos espazos desde a acción-reflexión con proxectos a partires da aplicación directa nun territorio. Vamos ser un pouco enxeñeiras/os sociais e construír proxectos que minimicen ou eliminen unhas necesidades detectadas a través do deseño de plans, programas e proxectos que teñan en conta os materiais, a estrutura, pero tamén o lugar onde se asenta a obra. É dicir, fagamos arquitectura convivencial e compartida para unha vida digna e respectable de todas as persoas.
- Imaxinemos que ... se tivésemos claro que foi aprendendo como percibimos que é posible ensinar, entenderíamos con facilidade a importancia das experiencias informais nas rúas, nas prazas, no traballo, nos salóns de clase das escolas, nos patios dos recreos, onde diferentes xestos de persoas (alumnado), do persoal administrativo, do persoal docente, se cruzan cheos de significación. Hai unha natureza testemuñal nos espazos tan lamentablemente relegados das

escolas (Freire, 2004). E tamén existe ese afastamento noutros ambientes como pode ser o dos servizos sociais, onde é practicamente extrapolable todo o que Freire nos comenta dos espazos e elementos escolares, entre docentes e discentes. Nestes mesmos espazos ten cabida unha educación intencional.

- Imaxinemos que ... a experiencia humana no mundo varía de calidade con relación á vida animal no soporte. O soporte é o espazo, restrinxido ou extenso, ao que o animal se prende "afectivamente" para resistir; é o espazo necesario para o seu crecemento e o que delimita o seu territorio. É o espazo no que, adestrado, "aprende" a sobrevivir, a cazar, a atacar, a defenderse nun tempo dependente dos adultos inmensamente menor do que o ser humano necesita para as mesmas cousas. Canto máis cultural é o ser, maior a súa infancia, a súa dependencia de coidados especiais. Ao "movemento" dos outros animais no soporte fáltales a linguaxe conceptual a intelixibilidade do propio soporte de onde resultaría inevitablemente a comunicabilidade do entendido o asombro diante da vida mesma, do que contén de misterio. No soporte, os comportamentos dos individuos son moito máis explicables pola especie á que pertencen que por eles mesmos. Fáltales liberdade de opción. Por iso non se fala de ética entre os elefantes (Freire, 2004). É por iso, polo que é precisa unha acción máis próxima e emocional, tendo en conta o soporte do que fala Freire, como condición "sine quantum" para levar a cabo unha intervención socioeducativa de calidade.
- Imaxinemos que ... o reduccionismo ao despacho ou ao domicilio é limitante e, en moitos casos, angustiante. A educación social dáse tamén en espazos abertos, na rúa, a través dos medios de comunicación, dos letreiros, da propaganda publicitaria, da música en tódolos seus estilos de expresión ... e da arte. O obxectivo que perseguían educadores como Paulo Freire e que nós tamén procuramos foi e é o de transformar a sociedade -e non só a escola ou a universidade- cos seus medios socioeducativos convencionais e modernos. É evidente que todas as intervencións pedagóxicas non se exclúen necesariamente, senón que poden potenciarse. É tamén lóxico que "hai unha pedagogicidade indiscutible na materialidade do espazo" polo que os espazos compartidos teñen que darse desde a combinación dos distintos saberes e funcións das profesionais que conviven na acción social, sexa cal sexa a súa orixe formativa ou laboral; tendo claro que a finalidade das distintas accións nos servizos sociais son a mellora da calidade de vida das persoas coas que traballamos.
- Imaxinemos que ... os servizos sociais comunitarios se converten en "suxeitos educativos" e, polo tanto, todos os seus espazos, accións e reflexións teñen unha intencionalidade socioeducativa. Isto supón desbordar o papel tradicional dos servizos sociais: deixa de haber un espazo especializado na "asistencia social" e unhas persoas encargadas desta; todos os espazos, todas as accións e todas as persoas son espazo-tempo e suxeitos pedagóxicos. "Transformarse

transformando" é o principio pedagóxico, e os servizos sociais son o suxeito educativo. Xa non debería rexistrarse división e separación entre os servizos sociais e a sociedade pois todos os espazos son promotores de accións socioeducativas.

- Imaxinemos que ... tal e como di César Muñoz “propoñemos a Pedagogía da Vida Cotiá, que apoia unha intervención educativa a partir fundamentalmente dos momentos triviais, latentes, pequenos do cada día pola razón esencial de que é por eles por onde pasa fundamentalmente (non unicamente) a vida”; e imaxinando isto teremos unha labor diaria de descubrimento, intuición e creatividade dentro dos servizos sociais, entendidos no seu sentido máis amplo, para toda a comunidade.
- Imaxinemos que ... non hai espazo pedagóxico, sen tempo pedagóxico. Polo que deberíamos pararnos a analizar a cuestión do tempo e os tempos, pero darían para outro curso de verán.
- Imaxinemos, para rematar, que ... temos máis e mellores recursos para os servizos sociais comunitarios e especializados; unha política social volcada coas necesidades deste piar da Sociedade do Benestar, incidindo nas melloras das persoas máis necesitadas e fomentando as capacidades; o equipo interprofesional se coordina e se comunica con naturalidade; a comunidade fai uso dos servizos sociais sen ningún estigma do pasado; e que a universidade e o mundo laboral se entenden e colaboran para proxectos e investigacións conxuntas, onde chegan a intercambiar posturas para actualizar a teoría e a práctica profesional. Que teríamos que facer nós, daquela, como colexio profesional?

Con isto, queremos confirmar que todos os espazos da vida cotiá (o traballo de rúa, os obradoiros nos centros educativos, as actividades sociocomunitarias nos centros culturais) poden ser excelentes escenarios para a acción socioeducativa, polo que non deben ser desprezados nin subestimados, pois perdemos así moitas posibilidades de cambio, xa que só é posible a transformación social a través do cotiá, dos seus tempos e espazos, onde transcurre a vida das persoas. Isto non significa que todos os espazos sexan igualmente válidos para todas as accións socioeducativas, en todos os momentos, para todas as circunstancias. Isto implica a necesidade de planificar a selección e uso dos espazos na acción socioeducativa.

Ou dito doutra maneira, e facéndonos eco das palabras do noso compañeiro do Ceesg, Alfonso Tembrás, a respecto dun artigo sobre as Comunidades Terapéuticas, lugar no que traballa, dí que “résultannos moi interesantes as reflexións que Franch e Martinell (1994) fan sobre o valor educativo do cotiá (...). Por unha banda, definen o cotiá como un ´conxunto de momentos, de lugares e de relacións nos que se lles pode dar respostas ás necesidades das persoas e, sobre todo, axudalos a encontrar as súas propias respostas a esas necesidades, tal como as experimentan´. Tamén sinalan que o

cotiá non debe ser entendido só como soporte para a realización das actividades do programa, que tamén, senón como un espazo cun interese propio e onde educadoras e educadores, a través da nosa presenza, podemos incidir dun xeito importante”.

Exemplo disto témolo nas educadoras familiares¹, que saben ben do que falamos cando destacamos a importancia que teñen os contextos, en tanto que son elas as responsables de “abrir” un espazo ata o de agora restrinxido ás familias e á profesional do social: o domicilio e o despacho. En canto á evolución da profesión a este nivel, as educadoras familiares adoptaron unha postura crítica da súa acción-reflexión e fixeron un esforzo común por normalizar esa apertura de espazos e poder buscarlle as posibles potencialidades aos demais lugares de intervención, o que implica tamén un repensar a metodoloxía e os recursos utilizados ata o de agora.

O Ceesg colaborou na avaliación e seguemento do proceso de elaboración e redacción do Programa Marco de Educación Familiar, onde quedou reflectido este propósito por parte das educadoras familiares, e a necesidade de entender os espazos da vida cotiá como continentes da intervención pero tamén como contidos en si mesmos. Do mesmo xeito, e querendo integrarnos como profesionais con pleno dereito a exercer as nosas funcións dentro dos servizos sociais, non podemos caer na trampa, por exemplo, que mesmo as compañeiras/os catalás denuncian, en onde a necesidade de cumprir cunhas ratios marcadas de atención a poboación, fixo que se cinguisen unicamente á entrevista no despacho, sen marxe para outro tipo de accións socioeducativas, seguindo a mesma traxectoria á que se viron abocadas outras profesionais dos mesmos servizos sociais.

Concluindo, queríamos contestar a unha pregunta que nos podemos facer para aclarar a traxectoria que estamos a seguir como órgano colexial que representamos a un gran número de profesionais da educación social: Con quen queremos complicidades neste cambio de escenario, onde se dea unha apertura de espazos e unha maior coordinación profesional para poder desenvolver unha pedagogía da vida cotiá?

- Coas administracións, que teñen que coñecer as nosas funcións e recoñecer a necesidade da nosa figura profesional.
- Coa Universidade, que é quen forma ás profesionais e quen marca metodoloxías de traballo que deben estar acordadas á realidade e non ancoradas nun pasado lonxe da práctica.
- Cos distintos colexios profesionais que tamén interveñen nos mesmos contextos, para romper con exclusividades e mimetismos estáticos, que non fan máis que reducir e minguar a práctica profesional.
- Coas persoas que estean estudando ou xa exerzan de educadoras/es sociais, que son quen reportan información de primeira man do día a día e do ritmo

---

¹ No ámbito dos servizos sociais comunitarios, o colectivo de profesionais da educación social máis amplo traballa nos programas de Educación Familiar.

cardíaco da profesión, xa que son as encargadas de comunicar o estado anímico da profesión no seu conxunto, e son o motor de cambio e o poder da educación social.

2. ¿Que papel lle atribúe o Colexio profesional aos contextos de acción socioeducativa para definir uns Servizos Sociais de calidade? ¿Que actuacións colexiadas vindican os espazos da vida cotiá como contexto de acción profesional?

Mafalda di que hai máis “problemólogos que solucionólogos” e nós queremos romper esa visión pesimista e negativa, defendendo unha posibilidade socioeducativa que deixe de lado os reinos de Taifas, para crear comunidade, atendendo ás peculiaridades individuais. Ben é verdade que sempre nos atopamos con dificultades e conflitos, pero está nas nosas mans ter as ferramentas suficientes para solventalos de maneira eficaz, eficiente e efectiva.

Polo tanto, o papel que desde o Ceesg lle atribuímos aos contextos de acción socioeducativa para definir uns Servizos Sociais de calidade é a de aqueles contextos que favorezan a aparición de solucionólogos/os. E isto poderemos conseguilo se:

- Recoñecemos a diversidade de espazos para levar a cabo a nosa labor profesional.
- Coñecemos os espazos e as/os profesionais que traballan neles.
- Convertimos os espazos nos que traballamos en socioeducativos, tendo uns recursos mínimos que os sustenten (limpeza, materiais, seguridade ...).
- Traballamos a actitude e a ética profesional neses espazos, promovendo o cuestionamento continuo de cómo os utilizamos, cuál é o fin (tendo presente en todo momento o Código Deontolóxico); defendendo os nosos dereitos desde a humildade e o respecto.
- Temos claros os criterios para a selección do espazo (momento no que estamos no proceso de intervención, a accesibilidade, os obxectivos a abordar, as actividades a desenvolver, o que aporta de educativo o espazo ...).

A falta de respecto a estes espazos constitúe unha ofensa ás persoas coas que traballamos e á práctica profesional. Pola contra, se creamos eses espazos de calidade e cálidos, no sentido de cómodos e distendidos, próximos e libres, entón poderemos exercer o noso traballo para:

1. Desenvolver iniciativas en temas de participación cidadá (interxeracional e intercultural), que incidan na vida social das persoas e dos pobos tomando como base as formulacións da Pedagogía da Vida Cotiá.
2. Que as familias, as entidades e as persoas participen no deseño e goberno das súas vidas (“a primeira cidade é o corpo”).

3. Que as rúas, os barrios, os pobos, as aldeas, as cidades, vivan e potencien unha cidadanía democrática que participe no seu deseño e goberno.

Pois sentiranse e sentirémonos protagonistas das nosas decisións (profesionais no noso caso e persoais no seu) e das nosas vidas; en definitiva, seremos conscientes do proceso no que estamos inmersas/os e poderemos reflexionar acerca do mesmo, aportando a nosa visión do mundo ao conxunto das persoas coas que participamos.

Henri Lefebvre na súa obra "A vida cotiá no mundo moderno" di: "Pódese dicir que o cotián é o lugar do desexo? (...)" "Si, hai relación entre o cotián e o desexo (...)". E isto é así porque toda unha suma de sentimentos, desexos, pensamentos ... se poñen en relación, na procura dun obxectivo común, primeiro individual pero logo colectivo: a felicidade. A felicidade é algo que todo o mundo desexa e anhela -e non sempre disfruta-, polo que non se lle pode negar a ninguén, e é moi aconsellable sentila-practicala de vez en cando, polo que tamén a recollemos como un indicador de calidade nos servizos sociais e como un compromiso coa profesión e a comunidade.

Como educadoras e educadores sociais ofrecemos o que temos, profesionalmente falando, nunha relación sincera e transparente, onde todo o proceso é explicado, comprendido e asumido por ambas partes -a individual, familiar ou colectiva e a profesional-. E esperamos ser correspondidas/os, nesta relación onde se dá o principio de igualdade de oportunidades.

Nesta actitude de conciliación coa contorna, non podemos obviar os distintos perfís profesionais que conflúen nos servizos sociais e dos que tamén saímos beneficiadas, en canto que complementa a acción socioeducativa, complétana ou mellórana, coa súa intervención, sendo isto algo recíproco.

Ben, exemplos de encontro e actuacións colexiadas tamén os temos e podemos enumeralas, aínda que non sexan moitas:

- O Espazo Dialoga é un formato de encontro entre os distintos colexios profesionais que procura o entendemento e a posta en común das posicións propias de cada profesión en aspectos que nos competen. Realizouse o primeiro Espazo Dialoga, en 2009, como unha reunión entre os distintos colexios profesionais, onde se convidou aos sindicatos e patronais do sector, pois o tema a debater eran os Convenios Profesionais. Os resultados foron moi positivos pola afluencia e tamén polos contactos feitos, pero é algo que temos que seguir potenciando.
- Colaboración no Programa Tecendo Redes. Xa falamos da nosa participación na comisión avaliadora do programa marco de educación familiar, onde enfatizamos a importancia de abrir os espazos de intervención e repensar as metodoloxías e os perfil profesional propio da educación familiar.
- Apoio e integración na Plataforma Galega en Defensa duns Servizos Sociais Públicos. Onde conflúen distintas entidades e administracións que teñen en

común a defensa e a loita por uns servizos sociais adaptados á realidade galega e velando por que se aplique a lei galega de servizos sociais.

- Formamos parte tamén como Colexio Profesional de distintos foros onde aportamos a nosa visión socioeducativa, como son o Foro de Inmigración -que se reúne de forma periódica en Compostela- e o Foro Social 2010, onde se integra o Foro Mundial de Educación, no que formamos parte do Subcomité Galego Organizador.
- En definitiva, artellamos xornadas e encontros de educadoras/es sociais e outras/os profesionais como vía de coñecemento e aprendizaxe continúa, potenciando aqueles temas que interesan e preocupan á profesión.

Todas estas actuacións, en maior ou menor medida, vindican os espazos da vida cotiá como contexto de acción profesional.

E para introducirmos no apartado das preguntas ...

Eu só posúo unha das menos importantes calidades necesarias para escribir: a curiosidade. (...) Sufro tormentos de frustración e de deficiencia en razón da imposibilidade de introducirme nas áreas da vida que o meu modo de vivir, a miña educación, sexo, ideas políticas e diferenzas de clase me prohiben. É a enfermidade dalgunha da mellor xente da época actual: os uns soportan ben os seus efectos, mentres que os outros acaban cascados a causa diso; é unha nova sensibilidade, un intento semiconsciente de alcanzar unha nova comprensión imaxinativa (Doris Lessing, O caderno dourado, 1962).

Curiosidades:

- Cómo podemos levar a cabo as funcións básicas da educación social nos servizos sociais, de mediar, facilitar e empoderar, en espazos que non o permiten?
- Credes que as profesionais con distintos perfís dos servizos sociais temos os espazos axeitados para reunirmos e intercambiar impresións, información, etc?
- Podemos chegar a prescindir duns órganos colexiais que definan e defendan a profesión e ás profesionais que exercer o seu traballo en distintos contextos, facendo uso e entendendo ao cen por cen o concepto de utilización e aproveitamento dos espazos da vida cotiá?
- Está a formación inicial de educación social a formar verdadeiras solucionólogas?